

Львівський національний університет імені Івана Франка;
Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України;
Український центр соціально-правових досліджень

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

«ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНИХ, ЗЕМЕЛЬНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН»,

присвяченої 90-річчю професора Н.І.Титової

18 листопада 2016 р.

Львів
2016

УДК 349.4

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин», присвяченої 90-річчю професора Н. І. Титової, проведеної 18 листопада 2016 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Також розміщено вибрані праці д.ю.н., професора Н. І. Титової, які впорядковані Я.З. Гаєцькою-Колотило.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

Редакційна колегія:

- проф. Пилипенко П.Д.;
- к.ю.н. Барабаш Н.П.;
- доц. Ващишин М.Я.;
- доц. Гаєцька-Колотило Я.З.

Актуальні проблеми соціального права. Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин. Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Львів, 18 листопада 2016 р.) за заг. ред. П. Д. Пилипенка – Львів, 2016. – 314 с.

УДК 349.4

© Колектив авторів, 2016
© Львівський національний університет імені Івана Франка; 2016
© Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України; 2016
© Український центр соціально-правових досліджень, 2016

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В ЗОНІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Грицан Ольга Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент

*кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Жертвами збройних протистоянь можуть бути не лише військові та цивільне населення, але й вся екосистема конфліктної території. Збитки, завдані довкіллю Донецької та Луганської областей в зоні АТО, ще наприкінці 2014 року оцінювалися в мільярди гривень. Проблеми екології на територіях збройних протистоянь часто носять глобальний характер, і тому повинні вирішуватися в умовах широкомасштабного міжнародного співробітництва. 21 вересня 2014 року Міжнародна благодійна організація «Екологія – Право – Людина» та Всесвітній альянс з екологічного права на міжнародному симпозиумі «Права людини та довкілля у новій Україні: на честь проф. Світлани Кравченко», що пройшов у Львові, звернулися із закликом до світової спільноти юристів-екологів зробити усе можливе для припинення воєнної агресії на Сході України та зупинення руйнування довкілля у зоні воєнних дій.

Історично норми, на підставі яких здійснюється міжнародна охорона довкілля в період бойових дій, формувалися в рамках гуманітарного права (далі – МГП), де довкілля розглядається у якості цивільного об'єкта. Проте досвід останніх десятиліть показав недостатню ефективність охорони навколишнього середовища нормами цієї галузі. Зокрема, навіть у результаті бомбардування військами НАТО колишньої Югославії, у суді не було доведено завдання масштабної, довгострокової та серйозної шкоди довкіллю постраждалих територій, тобто не виявлено порушення Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Тривожним фактором у питаннях захисту навколишнього середовища в період бойових дій нормами МГП також є відсутність динаміки та явне відставання правового регулювання від розвитку воєнної справи. У зв'язку з цим, сучасні наукові дослідження спрямовані на пошук додаткових механізмів охорони довкілля в зоні збройних конфліктів. На думку більшості зарубіжних експертів, міжнародно-правова охорона довкілля територій збройних протистоянь на сьогодні, окрім МГП, забезпечується також нормами інших галузей міжнародного права, серед яких – міжнародне право прав людини (далі – МППЛ).

Так, на думку Т. Сміт, за допомогою норм МППЛ можна було бизаповнити прогалини в МГП для забезпечення більш ефективного захисту навколишнього середовища в зв'язку зі збройними конфліктами. [1, с. 174]. МППЛ містить чимало норм, які забезпечують основні права людини. Ряд з них безпосередньо пов'язані зі станом навколишнього середовища та використанням природних ресурсів. Можливість судового захисту таких прав в міжнародних інстанціях, на думку експертів ЮНЕП, створює додаткові можливості для охорони довкілля в період збройних конфліктів [2, с. 5].

Одним з ключових міжнародних документів в цій галузі є Загальна декларація прав людини (1948). Декларація є актом «м'якого» права та безпосередніх норм,

які би стосувалися права на безпечне довкілля, не містить. Проте життя і здоров'я людини, як частини живої природи, перебуває у прямій залежності від стану середовища її перебування. Тому закріплені Декларацією права на життя та сприятливі для життя умови вважаються такими, що безпосередньо пов'язані з правом на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Право людини на життя закріплюється ще рядом міжнародних та регіональних договорів, зокрема, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966) та Конвенцією про захист прав людини та основних свобод (1950). Європейський суд з прав людини у своїй практиці також йде шляхом визнання положення, що безпека життя і здоров'я може залежати від стану навколишнього середовища (справи *L.S.B проти Сполученого Королівства* (1998), *Önerildiz проти Туреччини* (2004) тощо).

Варто також згадати про ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські (особисті) та політичні права, де сказано: «Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що випливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування». Оскільки життя кожної людини залежить від природних ресурсів і навколишнього середовища, стаття 1 встановлює чіткий зв'язок між людськими правами і охороною природних ресурсів, необхідних для виживання народу.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966) закріплює право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя (ст. 11) та право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я (ст. 12). У Загальних коментарях Комітету з економічних, соціальних і культурних прав неодноразово звертається увага на важливу роль, яку відіграє довкілля для забезпечення достатнього життєвого рівня людини та її сім'ї, а також для її здоров'я, стверджуючи, що у статтях 11 і 12 мова йде також про доступ до «здорового навколишнього середовища». Реалізація цих прав передбачає, зокрема, попередження і зниження рівня впливу на населення шкідливих речовин, таких, як радіація і шкідливі хімічні речовини або інші шкідливі умови навколишнього середовища, які прямо чи опосередковано впливають на здоров'я людини, доступ до безпечної питної води та продуктів харчування (Загальний коментар № 12; Загальний коментар № 14; Загальний коментар № 15 [3]). Безсумнівно, що внаслідок бойових дій ці права завжди будуть більшою чи меншою мірою порушені – через забруднення атмосфери, водних та земельних ресурсів.

Водночас, все ще дискусійним залишаються ряд питань щодо можливості застосування МППЛ в якості інструменту захисту довкілля в зоні бойових дій. Перше з них стосується ймовірності визнання тої чи іншої держави винною у порушенні прав людини, якщо відповідне правопорушення було вчинене поза її офіційними кордонами. На думку А.Дж. Лоетса, низка рішень Європейського суду доводять, що держави зобов'язані поважати права людини навіть за межами своїх власних територій. В якості прикладу дослідник називає справу *Kinr проти Туреччини*, у якій судом було визнано порушення права на життя турецькими солдатами під час окупації Північного Кіпру. Аналогічної точки зору дотримується представник української доктрини міжнародного права А. Л. Федорова. Аналізуючи ряд справ, дослідниця відзначає, що відповідальність будь-

якої держави, на думку Європейського суду, може виникнути і тоді, коли ця держава в результаті військових дій - законних або незаконних – здійснює контроль над певним районом за межами власної території [5]. У контексті війни, де бойові дії часто відбуваються за межами території однієї воюючої сторони, це означає, що порушення прав людини шляхом погіршення стану навколишнього середовища певною державою може бути здійснено навіть за межами власної територіальної юрисдикції. Тому, як зауважує А. Дж. Лоетс, захист права на життя передбачає не лише заборону безпосередньо заподіювати шкоду цивільним особам, алей створювати умови навколишнього середовища, які несуть в собі шкоду для здоров'я [4, с. 32].

Окрім зазначеного, досі відкритим залишається питання, в якій мірі МППЛ, як право «мирного часу», може застосовуватися в час війни. У доктрині превалує думка, що під час бойових дій його норми витісняються МГП, оскільки останнє безпосередньо призначене для регулювання суспільних відносин в умовах збройного конфлікту. При наявності розбіжностей між цими галузями, норми МГП мають пріоритет. Окрім цього, на сьогодні більшість справ у міжнародних судових інстанціях стосуються порушення прав людини внаслідок промислових, а не військових забруднень. Тому питання, який вклад захист природи від наслідків бойових дій може внести «екологізація» існуючих прав людини очікує подальших наукових досліджень [2, с. 35-36].

Таким чином, МППЛ володіє значним потенціалом для подолання ключових недоліків МГП в питаннях захисту довкілля. З часом ця галузь може стати надійним інструментом охорони екосистемі конфліктних зон від надмірних руйнувань.

Використані джерела

1. Smith, Tara. The Prohibition of Environmental Damage during the Conduct of Hostilities in Non-International Armed Conflict (May 9, 2013). PhD Thesis, May 2013 (public access at NUI Galway embargoed until May 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1957666>
2. Protecting the environment during armed conflict. An inventory and analysis of international law, UNEP, 2009.
3. CESCR General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11) : Adopted at the Twentieth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 12 May 1999; CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12): Adopted at the Twenty-second Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 11 August 2000; CESCR General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant), Adopted at the Twenty-ninth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 20 January 2003.
4. Loets, Adrian Jacob, LL. B (2011). Protection of the environment in times of armed conflict under international law. LL.M. in Natural Resources Law and International Environmental Law.
5. Ясинская Марина. «Кипр против Турции» в украино-российских отношениях / Марина Ясинская // Юрлига. Правовое информационное поле для юристов и бизнеса (16.05.2014) [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/-2014/5/16/110767.htm>

<i>Федорович Володимир Іванович</i> НАБУВАЛЬНА ДАВНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ.....	137
<i>Федчишин Дмитро Володимирович</i> ЩОДО ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ	140
<i>Харитоновна Тетяна Євгенівна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА ЧУЖІ ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ.....	142
<i>Щербина Марія Сергіївна</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА ЗАБУДОВИ ЧУЖОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	145
<i>Юрченко Еліна Станіславівна</i> РОЗВИТОК РИНКУ ПРАВА КОРИСТУВАННЯ ЗЕМЛЯМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	148
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА	
<i>Барабаш Тетяна Олегівна</i> ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТИВ ЄС.....	151
<i>Бредіхіна Вікторія Леонідівна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО САМОВІЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ.....	154
<i>Власенко Юлія Леонідівна</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ОДНІЄЇ З СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	157
<i>Войтюк Ірина Анатоліївна</i> ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: УСВІДОМЛЕННЯ ПОТРЕБИ ЗАХИСТУ	160
<i>Гавриш Наталя Степанівна</i> МАТЕРІАЛЬНА (ТАКСОВА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ҐРУНТІВ	163
<i>Грицан Ольга Анатоліївна</i> МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В ЗОНІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	166
<i>Дейнега Марина Андріївна</i> КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОРЕСУРСНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	169
<i>Дель Соль Іріс Лідія Віза Орестівна</i> НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ КОРПОРАЦІЇ «МОНСАНТО»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УСУНЕННЯ.....	170